

TALEN

SENSIBILISERING

IN HET KLEUTER- EN LAGER
ONDERWIJS

TIPS VOOR DE KLAS- EN SCHOOLPRAKTIJK

TALENSENSIBILISERING
IN HET
KLEUTER- EN LAGER ONDERWIJS

Tips voor de klas- en schoolpraktijk

Centrum voor Taal en Onderwijs (KU Leuven) en Steunpunt Diversiteit en Leren (UGent)

Leuven en Gent 2012

In deze brochure vind je korte informatie over wat talensensibilisering inhoudt, wat de doelen ervan zijn, binnen welke eindtermen je er aan kan werken en hoe het past binnen het talenbeleid van je school. Hierop volgt een reeks tips over hoe je talensensibilisering kunt integreren in je lessen. In de bijlage tref je een aantal instrumenten aan om je talensensibiliserende activiteiten voor te bereiden en/of te evalueren, en een voorbeeld van doelen en acties rond talensensibilisering in een talenbeleid.

Deze brochure werd samengesteld in het kader van het proefproject talensensibilisering dat in 2012 in opdracht van het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming werd uitgevoerd door het Centrum voor Taal en Onderwijs van de KU Leuven en het Steunpunt Diversiteit en Leren van de Universiteit Gent.

Aan dit proefproject namen zes Vlaamse basisscholen deel. Via de kadertjes in de brochure krijg je een idee van hoe deze scholen invulling gaven aan talensensibilisering.

Wij hopen dat de leerkrachten, directies en ondersteuners in het Vlaamse kleuter- en lager onderwijs uit deze brochure veel inspiratie kunnen opdoen om binnen hun lesactiviteiten en binnen hun school talensensibilisering een plaats te geven.

Sara Gielen
Tineke Padmos
Iris Philips
Ilona Truyts

INHOUD

1	Talensensibilisering in een notendop	1
1.1	Wat is talensensibilisering?	1
1.2	Waarom werken aan talensensibilisering?	1
1.3	Wat zijn de doelen van talensensibilisering?	1
1.4	Om welke talen gaat het?	3
1.5	Hoe past talensensibilisering in het (talen)beleid van je school?	4
2	Tips voor de klas- en schoolpraktijk	6
2.1	Activiteiten in je lesthema's inpassen	6
2.2	Spontane momenten herkennen	6
2.3	Het juiste moment kiezen	7
2.4	Inspiratie uit je omgeving halen	7
2.5	Inspelen op de kenmerken van je eigen school	10
2.6	Naar een meertalige klas en school	10
2.7	Hoeken meertalig maken	12
2.8	Kenmerken van goede talensensibiliserende activiteiten	13
2.9	Lesmateriaal en andere nuttige informatie	14

Bijlagen

Kijkwijzer doelen

Kijkwijzer doelen en leeromgeving

Leidraad geplande en spontane momenten

Talensensibilisering in een talenbeleid: voorbeelden van doelen en acties

1 TALENSENSIBILISERING IN EEN NOTENDOP

1.1 Wat is talensensibilisering?

Talensensibilisering is een manier om leerlingen op een positieve manier in contact te brengen met taaldiversiteit. Bij talensensibilisering is het niet de bedoeling dat leerlingen een specifieke taal leren, maar wel een open attitude ontwikkelen ten aanzien van talen en culturen. Het gaat letterlijk om kinderen sensibel, gevoelig maken voor verschillende talen of voor taal in het algemeen.

Vaak wordt talensensibilisering verward met taalinitiatie. Taalinitiatie is echter gebonden aan één bepaalde taal met als doel deze taal sneller te leren. Talensensibilisering daarentegen leert kinderen iets *over* talen. Dat wil overigens niet zeggen dat talensensibilisering geen positieve rol zou kunnen spelen in het verwerven van een nieuwe taal.

Klaspop Katie spreekt Engels

Een kleuter brengt een oranje autootje mee naar de klas. 'It's orange' zegt de klaspop. 'Hé, in het Frans is dat 'orange', reageert een kleuter. Daarop zegt de juf: 'Hebben jullie dat gehoord, 'orange' in het Engels, 'orange' in het Frans en 'oranje' in het Nederlands. Dat lijkt op elkaar!'

1.2 Waarom werken aan talensensibilisering?

Talensensibilisering bereidt kinderen voor op een maatschappij waarin talige en culturele diversiteit een feit is. Door kinderen te leren wat het is om in een diverse wereld te leven, staan zij meer open voor verschillende taal- en cultuurgemeenschappen. Ook krijgen ze zicht op hun eigen (meer)talige identiteit en die van hun klasgenoten. Het herkennen en erkennen van die identiteit draagt in sterke mate bij aan hun welbevinden op school.

1.3 Wat zijn de doelen van talensensibilisering?

Talensensibilisering richt zich op attitudes, kennis en vaardigheden.

Attitudes

Het belangrijkste doel van talensensibilisering is het creëren van openheid voor taaldiversiteit in de wereld, op school en in de klas. Door kinderen op een speelse, maar

gestructureerde manier in contact te brengen met allerlei aspecten van talen, wordt hun nieuwsgierigheid naar nieuwe talen geprikkeld. Ze krijgen interesse in andere culturen en zullen contact ermee als minder bevreemdend ervaren.

Vaardigheden

Via talensensibilisering krijgen de kinderen een groeiend inzicht in taal als fenomeen, in hoe taal functioneert en in gelijkenissen en verschillen tussen talen. Ze kunnen bijvoorbeeld ontdekken dat niet alle schriften dezelfde lettertekens gebruiken, dat er taalfamilies bestaan, en dat niet alle letters op dezelfde wijze worden uitgesproken. Daarnaast kunnen leerlingen bewust worden gemaakt van het feit dat de sociale situatie hun taalgebruik kan beïnvloeden. De confrontatie met andere talen doet leerlingen ook nadenken over de eigen taal.

Kennis

Talensensibilisering is ook bedoeld om kennis en bewustzijn over taal, taalvariëteiten en talen te verhogen. Kinderen, maar ook leerkrachten, gebruiken verschillende talen of taalvariëteiten wanneer ze met verschillende mensen spreken. Door na te gaan op welke momenten ze welke taal met wie spreken, krijgen leerlingen ook inzicht in de (meer)talige identiteiten van henzelf en hun medeleerlingen. Op die manier worden talige achtergronden meer (h)erkend en als waardevol aanschouwd.

OVERZICHT VAN DE DOELEN

Hieronder vind je een overzicht van de doelen zoals die uit een screening van lesmateriaal voor talensensibilisering in Vlaanderen en daarbuiten naar voren kwamen. (Zie ook 2.9)

ATTITUDES

- De kinderen beschouwen verschillende talen en taalvariëteiten als gelijkwaardig.
- De kinderen zijn geïnteresseerd in en staan open voor de diversiteit van taaluitingen.
- De kinderen erkennen de (meer)talige identiteit van hun klasgenoten, hun school en hun omgeving.
- De kinderen durven zich te uiten in hun thuistaal.

VAARDIGHEDEN

- De kinderen kunnen verschillende talen en taalvariëteiten herkennen.

- De kinderen kunnen gelijkenissen en verschillen tussen talen en taalvariëteiten onderscheiden.
- De kinderen kunnen de verschillende talen en/of taalvariëteiten die zij en hun klasgenoten gebruiken, onderscheiden en in een context plaatsen.
- De kinderen kunnen aangeven wat talen en taalvariëteiten voor hen sociaal en emotioneel betekenen.

KENNIS

- De kinderen weten dat er verschillende talen en taalvariëteiten bestaan en dat die gelijkwaardig zijn.
- De kinderen weten dat talen met elkaar verwant kunnen zijn, zich ontwikkelen in de tijd en elkaar onderling beïnvloeden.
- De kinderen weten dat mensen in verschillende situaties verschillende talen en/of taalvariëteiten gebruiken.
- De kinderen weten dat talen en taalvariëteiten ook een sociale en emotionele functie hebben.
- De kinderen hebben inzicht in de (meer)talige identiteiten van henzelf en van hun klasgenoten.

Anatomie

In een les over het ademhalingsstelsel worden leerlingen uit het zesde leerjaar uitgedaagd om de juiste term bij het juiste lichaamsdeel te plaatsen. Het leuke hieraan is dat de termen in verschillende talen aan bod komen. Een hele uitdaging voor de leerlingen, maar ze krijgen het samen voor elkaar.

1.4 Om welke talen gaat het?

Omdat talensensibilisering niet tot doel heeft een taal aan te leren beperkt talensensibilisering zich niet tot een bepaald aantal talen. Het is dus niet de bedoeling om leerlingen voor te bereiden op toekomstige lessen Engels, Frans, Duits of Spaans. Alle talen van de wereld (inclusief gebarentaal, lichaamstaal, dialecten enzovoort) kunnen iets betekenen in het verhaal van talensensibilisering.

Het is de bedoeling dat de activiteiten zowel voor de leerlingen als voor jou als leerkracht laagdrempelig zijn. Dat wil zeggen dat je als leerkracht niet alle talen die aan bod komen moet begrijpen en spreken. Het is juist de bedoeling van talensensibilisering om op een speelse en leuke manier kennis te maken met verschillende talen en taalvariëteiten.

1.5 Sluit talensensibilisering aan bij het (talen)beleid van je school?

Talensensibilisering sluit nauw aan bij de ontwikkelingsdoelen en eindtermen. Als talensensibilisering een plaats krijgt zowel in het algemene als in het talenbeleid van de school zijn er betere garanties voor het bereiken van de doelen van talensensibilisering. Daarbij moet niet worden vergeten dat talensensibilisering een heel positieve invloed heeft op het welbevinden van anderstalige kinderen. Ook met betrekking tot dit domein verdient talensensibilisering dus een belangrijke plaats in het (GOK-)beleid van de school.

Ontwikkelingsdoelen kleuteronderwijs

De kleuters

- beseffen dat mensen door middel van schrift boodschappen kunnen vastleggen.
- beseffen dat bepaalde symbolen (pictogrammen, lettertekens ...) dienen om boodschappen over te dragen.
- stellen zich vragen bij en reflecteren over taal en taalgebruik in concrete situaties.
- tonen in concrete situaties voldoende zelfvertrouwen in eigen mogelijkheden.
- tonen respect voor uitingen van leeftijdgenoten, behorend tot de eigen of andere culturen.

Eindtermen lager onderwijs

De leerlingen

- kunnen in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties op hun niveau reflecteren op:
 - het gebruik van standaardtaal, regionale en sociale taalvariëteiten;
 - het gebruik van in hun omgeving voorkomende talen;
 - normen, houdingen, vooroordelen en rolgedrag via taal;
 - taalgedragsconventies;
 - de gevolgen van hun taalgedrag voor anderen en henzelf;
 - talige aspecten van cultuuruitingen in hun omgeving.

- tonen bij de eindtermen Nederlands een (inter)culturele gerichtheid. Dit houdt in dat ze:
 - verschillende cultuuruitingen met een talige component in hun omgeving exploreren en er betekenis aan geven;
 - hun gedachten, belevingen en emoties bij ervaringen met de eigen culturele leefwereld in vergelijking met die van anderen verwoorden;
 - uitgaande van het eigen referentiekader enige kennis verwerven over de diversiteit in het culturele erfgoed met een talige component en er waardering voor krijgen.

2 TIPS VOOR DE KLAS- EN SCHOOLPRAKTIJK

2.1 Activiteiten in je lesthema's inpassen

Als je talensensibilisering wil inplannen in je lessen, hoef je niet eindeloos creatief te zijn. Een groot aantal opdrachten of werkvormen kun je in verschillende thema's toepassen.

Voor moederdag knutselen de kleuters een mooie wenskaart. In alle talen die de kinderen spreken in de klas komt vooraan de boodschap: 'Lieve mama!'. Het schrijven van een boodschap in verscheidene talen kan evengoed met Nieuwjaar, met het grootouderfeest, voor vaderdag, ...

Als in de klas bekende kinderliedjes gezongen worden zoals 'Broeder Jacob', kun je die ook laten zingen in de andere talen.

Vaak lees je in teksten vreemde woorden die in het Nederlands goed ingeburgerd zijn maar toch een voor het Nederlands vreemde schrijfwijze hebben, bijvoorbeeld 'cornflakes', 'flyer' en 'weekend'. Als leerlingen vragen stellen over de schrijfwijze van deze vreemde woorden, kan je een kort talensensibiliseringsmoment inlassen.

Meertalige kerstboom

Het thema van de godsdienstles was 'ja', want Maria zegt 'ja' tegen nieuw leven en wij zeggen 'ja' tegen licht in de duisternis. De juf maakt kerstballen met daarop 'ja' in telkens een andere thuistaal van haar kleuters. De kleuters kiezen hun kerstbal eruit en versieren de boom.

2.2 Spontane momenten herkennen

Heel rijke momenten om aan talensensibilisering te doen zijn spontane momenten. Die merk je als leerkracht op als je goed luistert naar de reacties van kinderen die zich verwonderen of zich iets afvragen bij wat ze lezen, horen of zien gebeuren. Dat kan te maken hebben met het lesonderwerp waarover je aan het vertellen bent, met iets dat kinderen lezen in een opdrachtenbundel of horen op een TV-uitzending waarnaar je kijkt in de klas, met een bepaald woord dat je in de mond neemt, met dingen die klasgenootjes zeggen als ze in groepjes of in duo's een opdrachtje doen, ...

De leerlingen mogen als ze klaar zijn met hun taak steeds boekjes lezen in de klas. Jasper leest een strip van Jommeke waarin veel zogenaamd Spaanse woorden voorkomen. Hij vraagt aan de leerkracht waarom alle Spaanse woorden op -os eindigen.

De leerlingen werken in groepjes met treintabellen om de juiste treinuren uit te zoeken voor hun schoolreis. Je hoort een leerling zeggen: 'Mijn oma zegt twee en half in plaats van half drie.'

De kleuters wuiven bij het binnenstappen in hun klas naar hun ouders. Eén kleutertje roept: 'Jusqu'à ce soir, maman!' Je hoort een andere kleuter zeggen: 'Hé, jij zegt maman!'

Als je als leerkracht zorgt voor veel interactie in je klas, creëer je die natuurlijke momenten als vanzelf. Precies die spontane momenten zijn zo rijk omdat de kinderen zelf aangeven dat ze een vraag hebben over taal en dat ze iets te weten willen komen. Kinderen maken zelf duidelijk dat het dé moment is om te leren. Die momenten herkennen en benutten is cruciaal.

2.3 Het juiste moment kiezen

Het blijft natuurlijk de vraag of je genoeg tijd hebt om op spontane momenten in te spelen en of je de juiste kennis hebt om een antwoord op vragen te kunnen geven of om een klasgesprek te leiden. Bij de volgende voorbeelden worden verschillende manieren getoond waarop je kan inspelen op spontane vragen of opmerkingen van kinderen.

In een klas met veel allochtone leerlingen mag elke leerling zijn lievelingsgerecht voorstellen uit zijn land van herkomst. Ze mogen ook foto's meebrengen of iets laten proeven. Een meisje met Portugese roots vertelt over een lekkere aardappelsoep. Daarbij laat ze het Portugese woord 'batatas' vallen, waarop een medeleerling zegt: 'Dat lijkt op onze petatten' en een andere leerling: 'en op potatoes in het Engels.'

Je kan de sprong die leerlingen maken van het Portugese woord naar woorden in andere talen die erop lijken opentrekken en vragen of ze nog woorden kennen uit verschillende talen die sterk op elkaar lijken. Je doet dit beter na de spreekbeurt om de voortgang van de spreekoefening niet te doorbreken. Na afloop kan je dan zeggen: 'Ik hoorde leerling X een interessante opmerking maken ...' Als je enkele dagen wacht om hierop in te gaan, wordt de waarde die de leerlingen aan het talensensibiliserend moment zullen hechten minder.

Voor het thema verkeer gaan de kleuters op stap rond de school. Bij een uithangbord van een Chinees restaurant waarop Chinese tekens staan, vraagt een kleuter aan de juf: 'Is Chinees een moeilijke taal?'

Tijdens de wandeling kan je vragen aan de leerling waarom hij dat denkt. Ongetwijfeld ontstaat er een gesprekje over de ingewikkelde Chinese tekens. Je kan tijdens de wandeling de hele klas attent maken op die Chinese tekens. Je kan thuis opzoeken hoeveel Chinese tekens er zijn, er een aantal afdrukken en tonen aan de leerlingen de volgende dag. Je kan het verder opentrekken en er ook Arabische tekens bij betrekken. Een combinatie van onmiddellijk inspelen en achteraf verdiepen is dus mogelijk.

Chinese oma

Een oma die enkel Chinees spreekt komt op bezoek. Ze heeft prentkaarten bij zich met daarop de Chinese en Engelse woorden voor familieleden. De kleuters zijn verwonderd over het Chinese alfabet en ontdekken dat het Chinees verschillende woorden heeft voor de jongste en oudste broer in een gezin.

2.4 Inspiratie uit je omgeving halen

Waar vind je inspiratie om in je klas aan talensensibilisering te werken? De meest voor de hand liggende inspiratiebron is het bestaande lesmateriaal voor talensensibilisering (zie 2.9). Maar je kan ook het lesmateriaal waar je al mee werkt in de klas doornemen en op zoek gaan naar momenten waar je talensensibilisering kan aan koppelen.

Je wil in je klas de winkelhoek introduceren. Enkele kinderen hebben doosjes, zakken en producten meegebracht van thuis. Er zijn Turkse producten bij, zakken uit een Libanese winkel, ... Door het materiaal te vergelijken en te bespreken komen de kinderen in aanraking met verschillende schriften en ontdekken ze misschien dat sommige benamingen universeel zijn (denk maar aan 'chocolade' bijvoorbeeld).

Een tweede bron waar je inspiratie uit kan halen is jezelf. Misschien ben je op reis geweest en kan je daar mee aan de slag. Denk aan muziek die je hebt beluisterd, een film of documentaire die je hebt gezien, eten dat je gekocht hebt in een Turkse, Russische, Marokkaanse of Vietnamese winkel, enzovoort.

Op vakantie in Egypte koop je in een winkeltje een Arabisch kinderboekje. Terug in België kan je dit boekje in je klas introduceren. Je kan vertellen dat je het boekje wou lezen, maar je twee problemen opmerkte. Laat het boekje rondgaan en laat de kinderen zelf ontdekken waar je het moeilijk mee hebt: het boekje is geschreven in een ander schrift, we kunnen het niet lezen. Bovendien wordt het boekje gelezen in de andere richting. Misschien zijn er wel kinderen die thuis ook Arabische boekjes hebben, of boekjes in andere talen. Van hieruit kan je werken rond boeken in de hele wereld, ...

Een derde bron zijn je collega's. Zij kunnen veel ervaring hebben met talensensibilisering. Door samen ervaringen uit te wisselen, samen eens een les voor te bereiden of te gaan observeren bij een collega, kan je ook heel veel inspiratie opdoen.

Een collega vertelt dat ze een Chinese nieuwkomer die nog niet veel Nederlands kent, graag eens een belangrijkere rol in de klas wilde geven. Ze liet hem een ober in een restaurant in China spelen. De andere kinderen speelden de buitenlandse klanten van het restaurant en moesten met behulp van gebarentaal duidelijk maken wat ze wilden eten. Aan deze les koppelde ze een lesactiviteit rond gebarentaal in het algemeen.

De leerlingen in je klas kunnen een vierde inspiratiebron zijn. Sommige kinderen spreken thuis een andere taal dan op school. Maar ook de Nederlandstalige kinderen zijn vaak 'meertalig'. Ze spreken thuis een dialect of een taalvariëteit, sturen berichtjes in sms-taal of gebruiken met hun vrienden bepaalde woorden die afwijken van het Standaardnederlands.

Een vijfde en niet te vergeten inspiratiebron zijn de ouders in je klas of op school. Sommige ouders spreken meerdere talen. Andere ouders hebben een job waar ze een bepaald taalregister gebruiken. Je kan deze ouders uitnodigen in de klas en met hen activiteiten doen, of je kan samen met hen een liedje in de thuistaal aanleren, ...

Een school organiseert in het kader van het project 'Thuistaal op school'¹ een kookactiviteit met de ouders en leerlingen van het tweede leerjaar. De leerlingen worden zo veel mogelijk verdeeld in taalhomogene groepjes, die worden begeleid door de mama's en papa's van de klas. Tijdens het koken worden de ouders en kinderen gestimuleerd om hun thuistaal te gebruiken. Bij het degusteren van al het heerlijke eten, worden de gerechten in het Nederlands voorgesteld door de leerlingen.

Een zesde en laatste inspiratiebron is de buurt. De omgeving van de school is vaak rijk aan voorbeelden waarmee je aan de slag kan: welke talen worden er in de buurt gesproken?, welke winkels zijn er in de buurt?, welke talen kom je tegen op reclameborden?, welke straatnamen kom je tegen en wat is hun betekenis?, zijn er buurtverenigingen?

Namen van ouders en grootouders

Elke kleuter vertelt hoe hij zijn grootouders aanspreekt. Dat mag in het dialect, in het Nederlands of in de thuistaal van de kinderen. De juf zoekt samen met de kleuters naar gelijkenissen en verschillen.

¹ Dit voorbeeld kadert in het project 'ontwikkelen van schoolse vaardigheden via de thuistaal', Pedagogische Begeleidingsdienst Stad Gent.

2.5 Inspelen op de kenmerken van je eigen school

Waar je ook je inspiratie uit haalt, je zult je activiteiten vaak moeten aanpassen aan jouw klas. Iedereen en elke situatie is anders. De activiteiten uit lesmaterialen, voorbeelden en 'good practices' van je collega's zullen daarom niet dezelfde uitwerking hebben of gepast zijn voor jouw groep. Hieronder vind je enkele aandachtspunten waar je rekening mee kan houden als je aan de slag gaat:

- **Je manier van werken:** Misschien geef je heel graag bewegingsactiviteiten, ben je vaak creatief bezig met de kinderen, of houd je van de wiskundeles. Misschien werk je uitsluitend vanuit de inbreng van de kinderen, ...
- **Je klas:** Wat voor groep heb je? Is het een taalheterogene of -homogene groep? Zijn de kinderen open en mondig of eerder afwachtend? Hebben ze nood aan veel beweging en actie of is het een rustige, passieve groep? Is er een openheid naar andere talen toe of is dit eerder een heikel punt?
- **De populatie van je school:** Is je school een afspiegeling van de buurt? Is het een multiculturele school of niet?
- **Buurt:** In welke buurt ligt je school? Nodigt de buurt uit tot talensensibiliserende activiteiten?
- **Ouders:** Zijn de ouders betrokken bij het klas- en schoolgebeuren? Komen ze graag helpen bij activiteiten in de klas?

Fantasiedier

Van olifantvis tot draakvogel. Je kan het niet gekker bedenken. De leerlingen uit het eerste leerjaar worden uitgedaagd om hun fantasie te laten werken en leuke namen voor dieren te bedenken en die fantasiebeesten te tekenen.

Lesmateriaal: S. Jonckheere e.a. (2009), *Talen op een kier. Talensensibilisering in het basisonderwijs*. Mechelen: Plantyn.

2.6 Naar een meertalige klas en school

Je kan ook op andere manieren aan talensensibilisering doen, zonder dat het lijkt op een les. Hieronder vind je een aantal ideeën.²

Gebruik verteltassen waarbij meertalige boekjes of boekjes in andere talen dan het Nederlands worden meegegeven naar huis. Hierdoor is de kans tot schoolbetrokkenheid van anderstalige gezinnen groter. Op http://www.leesplein.nl/LL_plein.php?hm=8&sm=1 kan je

² Met dank aan Validiv, een ontwikkelings- en onderzoeksproject rond meertaligheid van de KU Leuven, de UGent en de VUB, en aan de Pedagogische Begeleidingsdienst van de Stad Gent

vinden welke boekjes er in verschillende talen zijn uitgegeven. Uiteraard worden de verhaaltjes in de klas voorbereid. Anderstalige ouders kunnen in de klas ook boekjes vertellen in hun taal. De school kan een vertelweek in de thuistaal organiseren.

Gebruik meertalige Kamishibai. De kinderen vertellen in hun thuistaal wat ze zien bij de prenten of vertellen in hun thuistaal of taal naar keuze een eigen verhaal en ontwerpen zelf de prentplaten. Op http://www.steunpuntgok.be/downloads/goktip_kamishibai.pdf vind je meer uitleg. Leerlingen kunnen ook andere verhalen in het Nederlands kiezen en klasgenoten mogen dit verhaal vertellen in hun thuistaal.

Werk met anderstalige liedjes. De kinderen brengen zelf liedjes mee van thuis, ouders komen liedjes zingen in de klas, de kinderen luisteren naar liedjes in verschillende talen op CD, ... Je kan de liedjes samen met de kinderen noteren en vertalen naar het Nederlands. Het werken met liedjes kan op elk moment van de dag en in verschillende thema's. Laat de kinderen op een karakokeactiviteit in verschillende talen zingen, ook in het dialect. Kinderen kunnen raden in welke taal er gezongen wordt, uit welk land bepaalde muziek komt, uit welk land een bepaald muziekinstrument komt, ...

Maak gebruik van eigen geschreven teksten van kinderen. De kinderen kunnen deze teksten vertalen naar hun thuistaal en voorlezen in de klas of voorlezen aan jongere kinderen van de school. Ook een klastekst met een open einde kunnen de leerlingen aanvullen in een taal naar keuze. Die eindes kunnen dan om beurten voorgelezen worden. Visuele ondersteuning en gebaren helpen om de tekst in een vreemde taal voor iedereen toegankelijk te maken.

Maak de klaskrant, schoolkrant of blog meertalig.

Wanneer leerlingen notities nemen of een aanvulling in een handboek noteren, biedt hen dan de mogelijkheid om dat te doen in hun thuistaal.

Leer zelf wat woordjes of uitdrukkingen in de thuishalen van kinderen om hen daar in toepasselijke situaties aangenaam mee te verrassen.

Stel samen met de leerlingen een poster op met de dagelijks meest voorkomende woorden (groeten, troosten, eten,...) en laat dit aanvullen door anderen. Zowel woorden in het Nederlands als in de thuishalen kan je vermelden.

Zorg voor tweetalige woordenboeken in de klas, die de kinderen doorheen de dag kunnen raadplegen.

Nodig ouders of andere anderstaligen uit om in de klas activiteiten doen met de kinderen in hun thuistaal. Ook kookactiviteiten lenen zich hiertoe. Deze activiteiten zijn heel geschikt voor hoekenwerk (zie ook 2.7).

Maak bij de ingang van de school een familiemuur of een wereldkaart met daarop de verschillende nationaliteiten en thuishalen.

Vraag bij het aanbrengen van een nieuw thema op voorhand bij de ouders naar de basisbegrippen van dit thema in de thuistalen. Zo kan je deze termen noemen in de klas en kunnen de kinderen beter de gesprekken volgen.

Toon in de klas een fragmentje van het lievelingsprogramma van de leerlingen in de eigen taal. Afhankelijk van de leeftijd zijn er verschillende uitbreidingsactiviteiten mogelijk: boekje rond maken, materiaal rond verzamelen, ...

Laat elke dag een ander kind een woord in zijn thuistaal meebrengen naar de klas. De anderen leren dat woord en er wordt rond dat woord gewerkt.

Reik een prijs uit voor uitmuntendheid in de thuistaal.

Start op je school een E-palnetwerk op. Dit is een modern pennenvrindsysteem via mail. Zie: <http://www.linguanet-worldwide.org/lnetww/nl/meeting/keypals.jsp>

Kijk met de kinderen naar films in de thuistaal met Nederlandstalige ondertiteling of omgekeerd.

2.7 Hoeken meertalig maken

Thais toneeltje

Na het bezoek van een mama die Thais spreekt, oefenen de leerlingen een toneeltje met enkele Thaise woorden. Het Thaise meisje is expert en vertelt aan de anderen dat als je een vrouw bent je '-ka' achter veel woorden plaatst en als je een jongen bent je '-krab' moet zeggen. De leerlingen experimenteren ...

Je kan bijna alle hoeken in je klas veel- of meertalig maken. Hieronder vind je enkele suggesties.³

Je kan de kinderen speciale voorwerpen van thuis mee laten nemen voor de poppenhoek die ze benoemen in hun eigen taal en hen er in het Nederlands meer over laten vertellen. De winkelhoek kan gevuld worden met vreemd geld of verpakkingen uit andere landen, met verschillende lettertekens en schrift op.

De boekenhoek is een uitgelezen plek om meertalige boekjes aan te bieden. Tijdens een uitstap naar de bibliotheek kunnen kinderen zelf een boek in hun thuistaal kiezen of ze kunnen er meebrengen van thuis. Vergeet niet dat je naast verhalen ook informatieve boeken kan aanbieden of tijdschriften en kranten in andere talen.

³ Met dank aan de Pedagogische Begeleidingsdienst van de Stad Gent

Je kan de talensensibiliserende activiteiten ook laten verder leven in de schrijf- en/of luisterhoek. In de schrijfhoek kan je lettertekens in verschillende talen aanbieden, woorden om over te schrijven, stempelen, plakken, ... Je kan een tweede toetsenbord aanschaffen waar kinderen bijvoorbeeld in het Turks kunnen mee werken. In de bibliotheek kan je ook *Fundels* lenen, of je kan die aankopen met je school. Dit zijn interactieve luister- en kijkboeken die bestaan in het Nederlands, Frans en Turks. Zie: <http://www.fundels.com>.

In de luisterhoek kan je liedjes en muziek aanbieden in verschillende talen. Via de website <http://www.radioboeken.be> kan je gesproken verhalen beluisteren voor kinderen van 6 tot en met 10 jaar in het Nederlands, Frans en Turks. Je kan ook een project opstarten waarbij ouders een gekend verhaal of sprookje inlezen in de verschillende thuishoeken.

2.8 Kenmerken van goede talensensibiliserende activiteiten

Als je wil dat je activiteiten rond talensensibilisering echt aanslaan en een positieve invloed hebben op de attitudes en het welbevinden van de leerlingen, hanteer je best de principes van een krachtige leeromgeving. Talensensibilisering is immers veel meer dan af en toe eens vragen 'hoe zeg je dat in jouw taal'.

- Laat de kinderen zoveel mogelijk zelfontdekkend leren. Zo kunnen ze zelf taalfamilies ontdekken door woorden, zinnen of teksten uit verschillende talen te vergelijken. Je kan hen inzicht laten krijgen in de meertaligheid van hun omgeving door de buurt in te trekken en te laten uitzoeken welke talen en taalvariëteiten ze daar allemaal tegenkomen.
- Sluit aan bij de leefwereld en eigen ervaringen van de kinderen. Laat hen bijvoorbeeld nadenken over welke verschillende talen of taalvariëteiten ze zelf spreken, met wie ze die spreken en welke emotionele betekenis die voor hen hebben. Je kan hen bijvoorbeeld rond de kenmerken van sms-taal laten werken door hun eigen ervaringen hiermee als vertrekpunt te nemen.
- Maak je activiteiten zo functioneel mogelijk. Als je bijvoorbeeld iets wil doen met telwoorden in verschillende talen, doe dat dan binnen een bestaande activiteit waarin tellen van belang is. Wil je in je les werken rond gebarentaal, geef de kinderen dan geen uitleg hierover, maar laat hen zelf enkele gebaren uit een eenvoudige handleiding leren om vervolgens met een medeleerling te communiceren.
- Werk zo interactief mogelijk. Leerlingen leren op die manier veel van elkaar, ze kunnen hun eigen kennis inbrengen, en ze zullen zo ook het best leren om respect op te brengen voor elkaars (meer)talige identiteit. Een leerling die hoort waarom het Turks zo belangrijk is voor een Turkstalig kind in zijn groep, zal een beter inzicht krijgen in de emotionele functie van een moedertaal.

2.9 Lesmateriaal en andere nuttige informatie

Een beschrijving van lesmateriaal voor talensensibilisering in het kleuter- en lager onderwijs vind je op:

<http://www.delathoogvoortalen.be/>

Als je je nog verder wil verdiepen in het onderwerp talensensibilisering, dan is het volgende boekje een aanrader:

Mieke Devlieger, Carolien Frijns en Koen Van Gorp (2012), *Is die taal van ver of van hier? Wegwijs in talensensibilisering, van kleuters tot adolescenten*. Leuven/Den Haag: Acco.

Voor meer informatie over meertaligheid:

<http://www.meertaligheid.be/>

Voor meer informatie over taal en onderwijs:

<http://www.cteno.be/>

Voor meer informatie over diversiteit en onderwijs:

<http://www.steunpuntdiversiteitenleren.be/>

KIJKWIJZER TALENSENSIBILISERING VOOR DE LEERKRACHT

DOELEN

	Ik werk aan de volgende doelen rond de diversiteit aan talen en culturen in de klas, de school, de omgeving en thuis:
KENNIS	<ul style="list-style-type: none">0 De kinderen weten dat er verschillende talen en taalvariëteiten bestaan.0 De kinderen weten dat talen met elkaar verwant kunnen zijn, zich ontwikkelen in de tijd en elkaar onderling beïnvloeden.0 De kinderen weten dat mensen in verschillende situaties en culturen verschillende talen en/of taalvariëteiten gebruiken.0 De kinderen weten dat talen en taalvariëteiten ook een sociale en emotionele functie hebben.0 De kinderen hebben inzicht in de (meer)talige identiteiten van henzelf en van hun klasgenoten.
VAARDIGHEDEN	<ul style="list-style-type: none">0 De kinderen kunnen verschillende talen en taalvariëteiten herkennen.0 De kinderen kunnen gelijkenissen en verschillen tussen talen en taalvariëteiten onderscheiden.<ul style="list-style-type: none">0 Visueel<ul style="list-style-type: none">0 op letterniveau0 op woordniveau0 op zinsniveau0 Auditief0 De kinderen kunnen de verschillende talen en/of taalvariëteiten die zij en hun klasgenoten gebruiken, onderscheiden en in een context plaatsen.0 De kinderen kunnen aangeven wat talen en taalvariëteiten voor hen sociaal en emotioneel betekenen.
ATTITUDES	<ul style="list-style-type: none">0 De kinderen zijn geïnteresseerd in en staan open voor de diversiteit van taal- en cultuuruitingen.0 De kinderen beschouwen verschillende talen en/of taalvariëteiten als gelijkwaardig.0 De kinderen voelen zich erkend in hun eigen (meer)talige identiteit.0 De kinderen erkennen de (meer)talige identiteit van hun klasgenoten, hun school en hun omgeving.0 De kinderen durven zich te uiten in hun thuistaal.

KIJKWIJZER TALENSENSIBILISERING VOOR DE LEERKRACHT

DOELEN EN LEEROMGEVING

KENNIS		<p>Ik werk aan de volgende doelen rond de diversiteit aan talen en culturen in de klas, de school, de omgeving en thuis.</p>	<p>Ik creëer een krachtige leeromgeving waarin de kinderen hun kennis, vaardigheden en attitudes optimaal kunnen ontwikkelen.</p>
		<ul style="list-style-type: none"> 0 De kinderen weten dat er verschillende talen en taalvariëteiten bestaan en dat die gelijkwaardig zijn. 0 De kinderen weten dat talen met elkaar verwant kunnen zijn, zich ontwikkelen in de tijd en elkaar onderling beïnvloeden. 0 De kinderen weten dat mensen in verschillende situaties en culturen verschillende talen en/of taalvariëteiten gebruiken. 0 De kinderen weten dat talen en taalvariëteiten ook een sociale en emotionele functie hebben. 0 De kinderen hebben inzicht in de (meer)talige identiteiten van henzelf en van hun klasgenoten. 	<ul style="list-style-type: none"> 0 Ik laat de kinderen kennismaken met verschillende talen en taalvariëteiten (westerse en niet-westerse talen, dialecten, mengtalen, sms-taal, straattaal ...) 0 Ik laat de kinderen in contact komen met de verschillende geschriften in de wereld. 0 Ik maak de kinderen bewust van gelijkenissen en verschillen tussen talen en taalvariëteiten. 0 Ik maak de leerlingen bewust van de verschillende situaties waarin talen en taalvariëteiten worden gebruikt. 0 Ik besteed aandacht aan de sociale en emotionele functie van taal, voor de kinderen zelf en voor anderen. 0 Ik incorporeer de taaldiversiteit aanwezig in de klas, op school, in de buurt en thuis actief in de activiteiten. 0 Ik stel verschillende bronnen ter beschikking: informatieve boeken, tijdschriften, kranten, internet, romans, luisterfragmenten, ... in verschillende talen 0 Ik kies taken die aansluiten bij de interesses/leefwereld van de kinderen: tijdens een activiteit over feesten betrek ik de feesten uit de verschillende culturen die actief leven bij de kinderen.

KIJKWIJZER TALENSENSIBILISERING VOOR DE LEERKRACHT

DOELEN EN LEEROMGEVING

VAARDIGHEDEN

0 De kinderen kunnen verschillende talen en taalvariëteiten herkennen.0 De kinderen kunnen gelijkenissen en verschillen tussen talen en taalvariëteiten onderscheiden. 0 Visueel 0 op letterniveau0 op woordniveau0 op zinsniveau0 Auditief0 De kinderen kunnen de verschillende talen en/of taalvariëteiten die zij en hun klasgenoten gebruiken, onderscheiden en in een context plaatsen.0 De kinderen kunnen aangeven wat talen en taalvariëteiten voor hen sociaal en emotioneel betekenen.	0 Ik laat de kinderen zelf letters groeperen en de verschillende schriften ontdekken.0 Ik laat de kinderen ontdekken dat bepaalde taalgroepen gelijkaardige of verschillende woorden gebruiken voor hetzelfde begrip.0 Samen met de kinderen ontdek ik dat zinsconstructies niet in alle talen dezelfde zijn.0 Ik laat de kinderen luisteren naar verschillende talen en maak hen bewust dat talen al dan niet op elkaar kunnen lijken qua uitspraak.0 Ik laat de kinderen achterhalen dat letters en tweeklanken niet overal hetzelfde worden uitgesproken.0 Ik laat de kinderen reflecteren over/observeren welke talen of taalvariëteiten ze in hun omgeving horen. 0 thuis0 op school0 in de buurt0 op vakantie0 Ik laat de kinderen nadenken over welke gevoelens zij hebben bij de talen of taalvariëteiten die ze spreken.

KIJKWIJZER TALENSENSIBILISERING VOOR DE LEERKRACHT

DOELEN EN LEEROMGEVING

ATTITUDES

- 0 De kinderen zijn geïnteresseerd in en staan open voor de diversiteit van taal- en cultuuruitingen.
- 0 De kinderen beschouwen verschillende talen en/of taalvariëteiten als gelijkwaardig.
- 0 De kinderen voelen zich erkend in hun eigen (meer)talige identiteit.
- 0 De kinderen erkennen de (meer)talige identiteit van hun klasgenoten, hun school en hun omgeving.
- 0 De kinderen durven zich te uiten in hun thuistaal.

- 0 Ik toon respect voor en bekrachtig de eigen taal (dialect, andere thuistaal, ...) en de meertaligheid van de kinderen en hun omgeving.
- 0 Ik zie er op toe dat er niet wordt uitgesloten op basis van taal.
- 0 Ik heb aandacht voor alle kinderen, ook de stille en minder taalvaardige kinderen.
- 0 Ik kies bewust voor het samenstellen van taalhomogene of taalheterogene groepjes.
- 0 Ik bekrachtig wat kinderen meebrengen uit hun thuiscultuur en betrek dit in de activiteiten.
- 0 Ik geef geen tegenstrijdige signalen over het gebruik van de thuistaal.
- 0 Ik bied materiaal aan waarin kinderen zich kunnen herkennen: boekjes met situaties uit de thuiscultuur, liedjes, ...
- 0 Ik geef kinderen de kans om zich te profileren als 'expert' in hun taal en/of cultuur.
- 0 Ik geef kinderen voldoende spreekkansen.
- 0 Ik leg niet te veel de nadruk op taalcorrectheid, maar stel de boodschap centraal.

LEIDRAAD GEPLANDE EN SPONTANE MOMENTEN

Kriebels om aan talensensibilisering te doen met je klas?

Zet dan je meertaligheidsbril op en speel in op wat de kinderen aanbrenen (**spontane momenten**) of – als je zin hebt – verwerk dan talensensibilisering in je lessen (**geplande momenten**).

De volgende documenten dienen als 'leidraad' bij het voorbereiden en evalueren van de spontane en geplande momenten.

Ze kunnen je helpen om over je ervaringen te reflecteren, alleen of met je collega's. Naast de vragen is er ook ruimte om zelf notities te nemen.

Aan jou de keuze hoe je het liefst aan de slag gaat!
Veel plezier ermee!

LEIDRAAD GEPLANDE EN SPONTANE MOMENTEN

SPONTAAN MOMENT

1. Beschrijf kort het lesscenario waarin het talensensibiliseringsmoment plaatsvond.

.....

.....

.....

2. Wie gaf de aanleiding tot het moment?

.....

.....

3. Wanneer ben je erop ingegaan?

.....

.....

4. Hoe heb je geprobeerd alle leerlingen erbij te betrekken?

.....

.....

5. Hoe was hun reactie?

.....

.....

6. Hoe lang duurde dit moment? Was dit een bewuste keuze? Waarom?

.....

.....

7. Zou je volgende keer iets wijzigen aan je aanpak?

.....

.....

8. Had je nood aan extra ondersteuning hieromtrent?

.....

.....

LEIDRAAD GEPLANDE EN SPONTANE MOMENTEN

NOTITIES

LEIDRAAD GEPLANDE EN SPONTANE MOMENTEN

GEPLAND MOMENT

1. Binnen welk thema kaderde deze les?

.....
.....

2. Wat was het specifieke doel van deze les?

.....
.....

3. Wat was de inbreng van de leerlingen?

.....
.....

4. Waren er zaken die we samen besproken hebben tijdens de klasbezoeken, die je hebt toegepast in je activiteit?

.....
.....

5. Wat verliep goed?

.....
.....

6. Wat verliep minder goed? Kan je daar een verklaring voor geven?

.....
.....

7. Zag je een verschil in reactie/ betrokkenheid tussen:

- Kinderen die Nederlands spreken
- Kinderen die talen zoals Turks, Arabisch, Farsi, Albanees, ... spreken
- Kinderen die internationale talen spreken, zoals Engels, Frans, Duits, ...

.....
.....

8. Waar zou je de volgende keer behouden/ anders aanpakken?

.....
.....

LEIDRAAD GEPLANDE EN SPONTANE MOMENTEN

NOTITIES

**TALENSENSIBILISERING IN EEN TALENBELEID
VOORBEELDEN VAN DOELEN EN ACTIES**

DOELEN OP KLEUTER-/LEERLINGNIVEAU	
<ul style="list-style-type: none"> - Tijdens de komende drie schooljaren bij de kleuters/leerlingen de kennis over talen verhogen. - Tijdens de komende drie schooljaren bij de kleuters/leerlingen de vaardigheden verhogen om verschillen tussen talen en taalvariëteiten te herkennen en de sociale betekenis eraan te koppelen. - Tijdens de komende drie schooljaren bij de kleuters/leerlingen een openheid bekomen tegenover vreemde talen. - Tijdens de komende drie schooljaren de kleuters/leerlingen zich erkend te laten voelen in hun (meer)talige identiteit. 	
DOELEN OP LEERKRACHTNIVEAU	ACTIES OP LEERKRACHTNIVEAU
<ul style="list-style-type: none"> - De competentie van alle leerkrachten verhogen om spontane momenten van talensensibilisering te herkennen. - De competentie van alle leerkrachten verhogen om talensensibiliseringsactiviteiten te integreren in hun (bestaande) activiteiten aanbod. 	<ul style="list-style-type: none"> - De leerkrachten noteren in een logboek een drietal momenten per week waarbij ze spontaan reageerden op een talensensibiliseringsmoment. (meetbaar) - De leerkrachten plannen minstens twee keer per maand een talensensibiliseringsmoment, geïntegreerd in hun klaswerking en maken daarvan melding in hun agenda. (meetbaar)
DOELEN OP SCHOOLNIVEAU	ACTIES OP SCHOOLNIVEAU
<ul style="list-style-type: none"> - Tijdens elk volgend schooljaar komt er minstens één verdiepingsmoment rond talensensibilisering. - Er wordt een overlegstructuur gecreëerd waarbij de doelen op leerling- en leerkrachtniveau op regelmatige basis worden besproken. - De leerkrachten krijgen meer mogelijkheden om met en van elkaar te leren rond talensensibilisering. 	<ul style="list-style-type: none"> - Maandelijks wordt op de personeelsvergadering 15 minuten uitgewisseld over wat er aan talensensibilisering gebeurt in de lessen. Daarbij wordt de kijkwijzer met de doelen telkens gehanteerd. (meetbaar) - Tweemaandelijks observeert elke leerkracht een geplande talensensibiliseringsactiviteit bij een collega, bespreekt die met hem of haar en maakt er een kort verslag van. (meetbaar) - Alle lesvoorbereidingen en lesblaadjes van talensensibiliseringsactiviteiten van de leerkrachten worden op een digitaal platform gepost. (meetbaar)

Centrum voor Taal en Onderwijs

Blijde-Inkomststraat 7 bus 3319
B-3000 Leuven
016-32.53.56 / 016-32.55.11

info@cteno.be

<http://www.cteno.be>

Steunpunt Diversiteit en Leren

Sint-Pietersnieuwstraat 49
B-9000 Gent
09-264.70.38 / 09-264.70.49

info@diversiteitenleren.be

<http://www.steunpuntdiversiteitenleren.be>

